

Hekim Göçü Bağlamında Göçmen Hekimlik Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi: Web of Science Örneği

A Bibliometric Analysis of Studies on Migrant Medicine in The Context of Physician Migration, Using The Web of Science Database

Tuğçe KAYA¹, Ahmet ALKAN²

ÖZ

Son zamanlarda gerçekleşen beyin göçlerinde “hekim beyin göçünün” artış gösterdiği ve bu durumun bilimsel araştırmalara yansdığı gözlenmektedir. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı hekim göçü kapsamında göçmen hekimlikle ilgili makale çalışmalarının bibliyometrik analiz tekniği ile detaylı olarak incelenmesidir. Araştırmanın kapsamını Web of Science (WoS) akademik veri tabanındaki çalışmalar oluşturmaktadır. Verilerin analizinde VOSviewer görsel ağ programından yararlanılmıştır. Hekim göçü ve göçmen hekimlik anahtar kelimeleri üzerinden tarama yapılarak; dil (ingilizce) ve belge (article, review article) sınırlandırılması sonucunda toplam 197 adet makale çalışması analiz kapsamına dâhil edilmiştir. Toplam 203 farklı yazar tarafından ortaya koyulan çalışmalarda, “hekim göçü”, “beyin göçü” ve “göç” anahtar kelimelerinin daha sık tekrar ettiği, en çok atıf alan eserin 541 atıf ile “The Metrics of The Physician Brain Drain” isimli çalışma olduğu ve en çok yayın yapan ülkenin ABD (91) olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma sonuçları itibarıyla, hekim göçü ve göçmen hekimlik kavramlarının literatürdeki durum tespitinin yapılmasının yanısıra gelecek araştırmalar için yeni ve güncel temaların oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik analiz, Göçmen hekim, Hekim beyin göçü, Yabancı hekim

ABSTRACT

It has been observed that there has been an increase in the phenomenon of 'physician brain drain' in recent times. This situation has been reflected in scientific research. In this context the principal objective of the research is to conduct a comprehensive examination of the literature on migrant medicine within the context of physician migration, employing a bibliometric analysis technique. The research encompasses studies retrieved from the Web of Science (WoS) academic database. The data were analysed using the VOSviewer visual network programme. A total of 197 article studies were included in the scope of the analysis, following the application of language (English) and document (article, review article) limitations through the use of the keywords "physician migration" and "migrant medicine" in the search process. The analysis revealed that the keywords "physician migration," "brain drain," and "migration" were repeated more frequently in the studies proposed by a total of 203 different authors. The most cited work was the study titled "The Metrics of The Physician Brain Drain," with 541 citations. Additionally, the United States (91) had the highest number of publications. The findings of this study will contribute to the creation of new and up-to-date themes for future research, in addition to determining the status of the concepts of physician migration and migrant medicine in the existing literature.

Keywords: Bibliometric analysis, Migrant physician, Physician brain drain, Foreign physician

Bu çalışmanın yazarları, “Hekim Göçü Bağlamında Göçmen Hekimlik Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi: Web of Science Örneği” başlıklı çalışmanın bibliyometrik analiz yöntemi içerdiğinden etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığını beyan etmektedir.

¹ Doktora Öğrencisi, Tuğçe KAYA, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Bölümü, Isparta, Türkiye, tugcedere@outlook.com - orcid.org/0000-0002-3686-2396

² Doç. Dr. Ahmet ALKAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Isparta, Türkiye, ahmetalkan_88@hotmail.com - orcid.org/0000-0002-4964-8591

İletişim / Corresponding Author: Tuğçe KAYA
e-posta/e-mail: tugcedere@outlook.com

Geliş Tarihi / Received: 30.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 09.09.2025

GİRİŞ

Göç genellikle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere olan hareketlilikle ilişkilendirilmektedir.¹ Hekim göçü ise, sağlık personelinin ülke içinde veya uluslararası alanda mesleğini daha iyi koşullarda icra etme, daha yüksek gelir, yüksek yaşam standartları, ileri teknoloji ve siyasi istikrar arama davranışı neticesinde ortaya çıkan bir göç türüdür.² Sağlık sektöründe kayda değer bir fenomen olarak kabul edilen hekim göçü³ aynı zamanda insan kaynaklarına dair politikaların merkezinde de yer almaktadır.⁴

Hekimleri kaynak ülkeden göçe zorlayan nedenler itici faktörler olarak adlandırılmaktadır. Kısıtlı kaynaklar, ekonomik zorluklar, yetersiz altyapı, düşük maaşlar, yetersiz iş güvenliği, mesleki tatminsizlik, siyasal sorunlar, ailevi meseleler vs. gibi itici faktörler hekimleri kaynak ülkelerinden ayrılmaya yönlendirebilir.⁵⁻⁶ Bu durum, hekimlerin daha iyi iş fırsatları, daha iyi maaşlar ve daha iyi çalışma koşulları gibi çekici nedenlerle gelişmiş ülkelere göç etmelerine yol açmaktadır.⁵⁻⁷ Özellikle sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikler ve sağlık bakım kalitesindeki farklılıklar, hekim göçünü daha da tetiklemektedir.⁸

Son yıllarda hekimlerin yeterli desteği görememesi; liyakatsizlik, itibar kaybı, ekonomik sorunlar, sağlıkta şiddet ve elverişsiz çalışma koşulları, hekim göçünü kaçınılmaz hâle getirmektedir.⁹ Bunun yanında hekim göçü ile azalan hekim sayısına ve hekim yetiştirme maliyetine rağmen birçok kurumda hekimlerin mesleki yüklerine idari görevlerin de eklenmesi ile melez iş kimliğinin neden olduğu iş yükü artışı hekimleri farklı ülkelere iten faktörler arasında gösterilebilir.¹⁰ Kısaca, hekim göçünü tetikleyen faktörler sonucunda ortaya çıkan bu hareketliliğin göçmen hekimlik olgusunu somutlaştırdığı söylenebilir.

Göçmen hekimlik, bir ülkeden diğerine sağlık hizmeti sunmak amacıyla hekimlerin göç etmesini ifade eder. Bir başka ifadeyle, hekim göçü bir durumu ifade ederken; göçmen hekim, göç durumunu fiilen

gerçekleştiren sağlık profesyoneli olarak tanımlanabilir. Göçmen hekimler, hedef ülkelerdeki sağlık sistemlerinin ihtiyaçlarını karşılamak adına önemli bir rol oynarlar ve sıklıkla sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmak için çaba sarf ederler. Ancak hekim göçünün küresel sonuçları da vardır. Kaynak ülkelerdeki hekim göçü, sağlık sistemlerindeki boşlukları ve kaynak eksikliklerini daha da artırarak sağlık hizmetlerine erişimde problemlere yol açabilir.¹¹ Ayrıca, kaynak ülkelerdeki sağlık çalışanı eksikliği, sağlık hizmetlerinin kalitesini düşürebilir ve toplum sağlığını olumsuz etkileyebilir.

Diğer yandan hedef ülkelerdeki göçmen hekimler, sağlık hizmetlerine erişimi artırabilir ve sağlık sisteminin güçlenmesine katkıda bulunabilir. Ancak bu durum, bazı etik (göçmen hekim sömürsü), kültürel (uyum sorunları) ve yasal (denklik süreçleri) zorlukları da beraberinde getirebilir.¹² Bu bağlamda, hekim göçü fenomeni hem kaynak ülkeler hem de hedef ülkeler için önemli politika ve stratejik kararlar alınmasını gerektirmektedir.¹¹ Ancak göçmen hekimlik konusunda literatürdeki bilgi birikiminin tam anlamıyla anlaşılması ve değerlendirilmesi, politik kararların daha etkili bir şekilde alınmasını sağlayabilecektir.¹³

Sonuç olarak göçmen hekimlik fenomeninin anlaşılması ve etkilerinin değerlendirilmesi, ulusal ve uluslararası sağlık politikalarının geliştirilmesinde kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda mevcut araştırmanın temel amacı, hekim göçü kapsamında göçmen hekimlikle ilgili makale çalışmalarının bibliyometrik analiz yöntemiyle detaylı olarak incelenmesidir. Çalışma, literatür durum tespitinin yapılmasının yanı sıra gelecek araştırmalar için yeni ve güncel temaların oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik fenomeninin anlaşılması ve sağlık sistemlerinin bu değişen dinamiklere nasıl uyum sağladığının değerlendirilmesi açısından da önemli bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

MATERYAL VE METOT

Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden birisi olan bibliyometrik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Bibliyometrik analizi gerçekleştirmek için öncelikle Web of Science (WoS) veri tabanında belirlenen kriterler çerçevesinde yayınlanmış araştırmalardan oluşan bir veri havuzu oluşturulmuştur. WoS veri tabanı, bilimsel çalışmalarda kapsamlı ve nitelikli yayınların bulunduğu güvenilir bir veri kaynağı olarak kabul görmektedir.

Bibliyometrik analiz, belirli bir konu hakkında sistemli şekilde bilgiye ulaşmayı sağlayan analiz yöntemi olarak bilinmekte ve bilim insanlarının araştırma konuları hakkındaki eğiliminin özetini sunmayı amaçlamaktadır.¹⁴ Bibliyometrik analiz sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda araştırma konusunun genel yapısı, güncel eğilimleri ve sosyal ağlarına ilişkin bilgileri elde etmek mümkün olmaktadır.¹⁵

Svensson (2010) bibliyometrik analizlerin üretkenlik ve etkiyi ölçtüğünü belirterek; üretkenliğin yayın sayıları ile etkinin ise atf sayıları ile ölçüldüğünü ifade etmiştir.¹⁶ Bu doğrultuda mevcut çalışmada hekim göçü konusunda göçmen hekimlik ile ilgili Web of Science veri tabanında yayınlanan bilimsel çalışmaların üretkenliği ve etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma Soruları

- Sağlık alanında hekim göçü üzerine yapılan çalışmaların tarihsel süreçteki değişimi nedir?
- Sağlık alanında hekim göçü üzerine yapılan çalışmaların yayın yılları nedir?
- Sağlık alanında hekim göçü üzerine yapılan çalışmaların yazarlara göre dağılımı nedir?
- Sağlık alanında hekim göçü hakkında çalışmalar hangi ülkelerde yapılmıştır?
- Sağlık alanında hekim göçü üzerine yapılan çalışmaların indekslere göre dağılımı nedir?

- Sağlık alanında hekim göçü üzerine yapılan çalışmaların atf analizi nedir?
- Sağlık alanında hekim göçü üzerine yapılan çalışmaların ortak yazar analizi nedir?
- Sağlık alanında hekim göçü üzerine yapılan çalışmalarda yazarların en çok kullandığı ortak anahtar kelimeler nelerdir?

Araştırmada Verilerin Toplanması

Araştırmada yer alan veriler, WoS'da gelişmiş aramalar veri tabanında bulunan tüm alanlar seçeneği seçilerek aşağıdaki anahtar kelimeler kullanılarak tarama yapılmıştır:

- "Physician Brain Drain"
- "Doctor Brain Drain"
- "Medical Brain Drain"
- "Physician Migration"
- "Doctor Migration"
- "Health Workforce Migration"
- "Foreign Physician"
- "Foreign Doctor"
- "Migrant Physician"
- "Immigrant Physician"
- "Migrant Doctor"
- "Migrant Medicine"
- "Immigrant Medicine"
- "Migratory Medicine"
- "Physician Licensing"
- "Doctor Licensing"
- "Foreign Physician Work Permit"
- "Foreign Doctor Work Permit"

Araştırma Evreni ve Örneklemi

Tarama sonucunda konu ile ilgili 1986-2024 tarihleri arasında toplam 264 yayın olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen yayınlar, İngilizce (254) yazılan araştırma (article 188) ve derleme (review article 9) makalelerini içerecek şekilde sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda kalan 197 makale bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Analize dahil edilen 197 makaleye ait; yazar, yayın, ülke, atf sayısı ve kullanılan anahtar kelimeler gibi veriler toplanmıştır. WoS veri tabanından sağlanan verileri görselleştirmek için VOSviewer programından yararlanılmıştır.

Mevcut veriler ile sık tekrar eden anahtar kelimeler, özet metinde tekrar eden anahtar kelimeler, en çok atıf alan makaleler, yazarlar ve dergiler, en çok yayın yapan ülkeler ve dergiler tespit edilmiştir.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

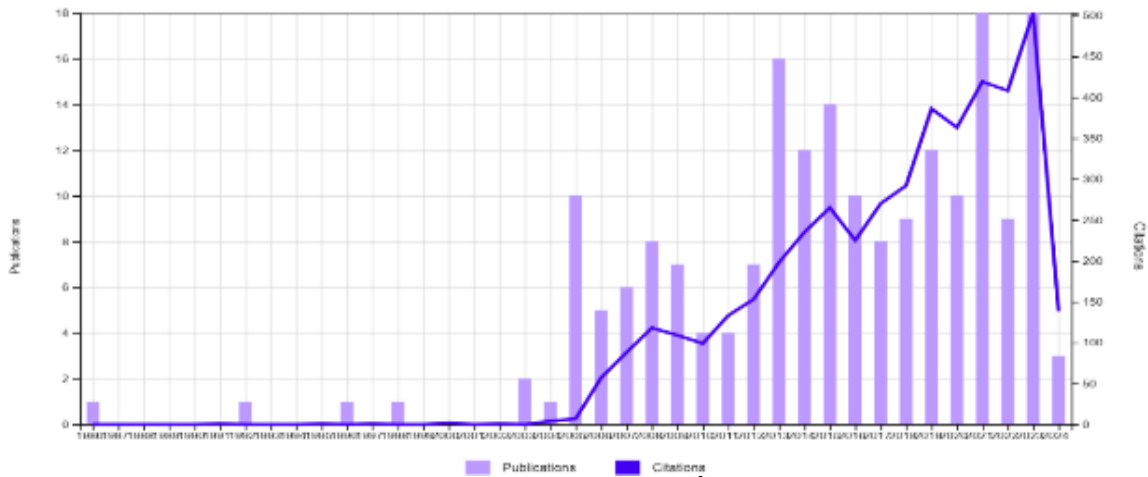
Bu bibliyometrik analiz, Süleyman Demirel Üniversitesi kütüphanesinin sağladığı erişim doğrultusunda yalnızca Web of Science veri tabanı ile sınırlıdır. Bu nedenle, çalışmada yer almayan ancak farklı veri tabanlarında yer alabilecek yayınlar değerlendirme dışında kalmıştır. Analizde kullanılan bibliyometrik veriler, 17.05.2024 tarihinde elde edilmiştir. Bu nedenle belirtilen

tarih sonrası WoS veri tabanına (varsa) eklenen veriler analize tabi tutulamamıştır. Ayrıca analizin sadece WoS veri tabanından elde edilen makalelerden oluşması ve sadece yayın dili İngilizce olan çalışmaların analiz kapsamına alınması da araştırmanın sınırlılıkları arasında gösterilebilir.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışmanın yazarları, “Hekim Göçü Bağlamında Göçmen Hekimlik Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi: Web of Science Örneği” başlıklı çalışmanın bibliyometrik analiz yöntemi içerdiğinden etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer aldığını beyan etmektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Şekil 1. Hekim Göçü ve Göçmen Hekimlik Konuları ile İlgili Yıllara Göre Yayın ve Atıf Grafiği

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Hekim Göçü Bağlamında Göçmen Hekimlik Çalışmalarına İlişkin İstatistiksel Analizler

WoS veri tabanında yer alan hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik ile ilgili tespit edilen toplam 197 makale çalışmasının 44’ü sağlık politikası hizmetleri, 41’i kamu çevre iş sağlığı ve 37’si sağlık bilimleri hizmetlerinde olmak üzere toplam 54 bilim ağı kategorisine ayrılmıştır. Konu ile ilgili yayınların yıllara göre dağılımları ve atıf sayıları Şekil 1’de verilmektedir. Çalışmaların 38 yıla dağıldığı ve ilk çalışmanın 1986 yılında *Bulletin of The New York Academy of*

Medicine dergisinde Asper, S, P. (1986) tarafından yürütülen “*The Ebb and Flow of Physician Migration- America Needs a New Policy*” başlıklı yayın olduğu görülmüştür. “Tüm alanlar” (All Fields) sorgusunda dil ve belge türü (article, review article) sınırlandırılmalarından sonraki sonuçlara göre, hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik konusunun çalışıldığı 197 makale için toplam 3.221 atıf yapıldığı belirlenmiştir. Yapılan atıf sayıları ve zaman içinde yayınlanan çalışmalara (Şekil 1) bakıldığında ilk atıfın 1986 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 1’de yayın ve atıf sayılarına ilişkin veriler yıllık periyotlar halinde sunulmaktadır. Grafikte görüldüğü üzere hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik çalışmalarının ilk olarak 1986 yılında başladığı görülmektedir. 2000’li yıllara kadar yayın ve atıf sayılarında bariz bir fark oluşmadığı dikkat çekmektedir. Özellikle 2005 yılından sonra konu ile ilgili çalışma sayılarında artış gözlenmekte ve 2021 ile 2023 yıllarında en çok çalışmanın (n=18) yayınlandığı görülmektedir. En çok atıf (n=503) ise 2023 yılına aittir.

Yayınevleri kapsamında gerçekleştirilen sorgulamada çalışmaların 50 yayınevinde toplandığı tespit edilmiştir. 1986-2024 (Mayıs) tarih aralığında 43 yayının Springer Nature, 28 yayının Elsevier, 17 yayının Wiley, 16 yayının Taylor & Francis ve 14 yayının Lippincott Williams & Wilkins yayınevleri tarafından çalışmaların yayımlandığı tespit edilmiştir.

WoS veri tabanında başta İngilizce olmak üzere birçok dilde çalışmalar yayınlanmaktadır. Yayınlan makalelerin dil dağılımını tespit etmek üzere yapılan sorgulamada 264 makalenin 254’ünün İngilizce, 6’sının Almanca, 2’sinin İspanyolca, 1’inin Fransızca ve 1’inin Korece yayınlandığı tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan ise sadece İngilizce yazım dili olanlar analize dâhil edilmiştir.

Hekim göçü ve göçmen hekimlik kavramlarının birlikte çalışıldığı yayınların yer aldığı dergilerin tarandığı indeksler dikkate alınarak gerçekleştirilen incelemede ise, bu çalışmaların % 61.421’inin (n=121) Social Sciences Citation Index (SSCI), % 54.315’inin (n=107) Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED), % 16.244’ünün (n=32) Emerging Sources Citation Index (ESCI), % 3.553’ünün (n=7) Arts & Humanities Citation Index (A&HCI), % 1.015’inin (n=2) Conference Proceedings

Citation Index – Science (CPCI-S) ve % 0.508’inin (n=1) Book Citation Index – Social Sciences&Humanities (BKCI-SSH)’te tarandıkları tespit edilmiştir.

Hekim Göçü Bağlamında Göçmen Hekimlik Çalışmalarına İlişkin Bibliyometrik Analizler

VOSviewer görsel ağ programında hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik olgusuna yönelik bibliyometrik analizler ortak anahtar kelime analizi ve atıf analizi başlıkları altında ağ analizi olarak gösterilmektedir.

Ortak Anahtar Kelime Analizi

WoS veri tabanı içerisinde bulunan çalışmalar kapsamında, hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik kavramlarıyla alakalı olabilecek diğer kavramları belirlemek için VOSviewer programında analiz tipi “ortak oluşum” (co-occurrences) ve analiz birimi “yazar anahtar kelimeleri” (author keywords)” işlemleri uygulanarak analiz gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analizde minimum kelime tekrarı bir olacak şekilde kriter belirlenmiş ve tüm anahtar kelimeler (480) ve anahtar kelimelerin birbirleriyle ilişkileri analize dâhil edilmiştir. Analiz sonucunda toplam 480 anahtar kelime sıralanarak beş ve üzeri tekrar eden anahtar kelimeler Tablo 1’de verilmiştir. İnceleme sonucunda “hekim göçü” anahtar kelimesinin 29, “beyin göçü” kelimesinin 21 ve “göç” kelimesinin 20 çalışmada kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca analize dâhil edilen çalışmaların özet kısımlarında tekrar eden kelimelerin ortak anahtar kelime analizleri yapıldığında ise sonuçlar alaka düzeyine göre sıralanarak Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yazarların ve Özet Metinlerin Ortak Anahtar Kelime Analizi

Anahtar Kelimeler	Görünüm (n>5)	Toplam Bağlantı Gücü
Hekim Göçü (Physician Migration)	29	125
Beyin Göçü (Brain Drain)	21	85
Göç (Migration)	20	77
Sağlık İş Gücü (Health Workforce)	10	42
Tıp Eğitimi (Medical Education)	10	37
Hekimler (Physicians)	10	39
Doktor Göçü (Doctor Migration)	9	33
Sağlık Politikası (Health Policy)	8	41
Tıp Öğrencileri (Medical Students)	7	28
Nijerya (Nigeria)	7	32
Doktorlar (Doctors)	5	24
Küreselleşme (Globalization)	5	21
Tıbbi Beyin Göçü (Medical Brain Drain)	5	20
Tıbbi Göç (Medical Migration)	5	21
Uluslararası Tıp Mezunları (International Medical Graduates)	5	27
Özet Metinlerin Ortak Anahtar Kelime Analizi (Alaka Düzeyi n>2)		
Physician Licensing (Hekim Ruhsatlandırma)	7	3.4
Design Methodology Approach (Tasarım Metodolojisi Yaklaşımı)	5	2.93
Originality Value (Özgünlük Değeri)	5	2.93
Health Worker Migration (Sağlık Çalışanı Göçü)	7	2.56
Guidance (Rehberlik)	5	2.45
Depression (Depresyon)	5	2.33
Foreign Medical Graduates (Yabancı Tıp Mezunları)	5	2.13
Low Income Country (Düşük Gelirli Ülke)	6	2.07

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Toplam 5202 kelime bulunan özet metinlerde minimum 5 defa tekrar eden 278 kelime birbiri ile bağlantılı set oluşturmaktadır. Bu set içeriğinde ise %60 alaka düzeyine göre tekrar eden 167 kelime ağı olduğu tespit edilmiştir. Alaka düzeyi, bir metinde geçen kelimelerin kullanım sıklığını ve önem derecesini belirten kriteri ifade eder. Alaka düzeyi ne kadar artarsa kelimenin konu ile alakalı yazında güçlü bir yeri olduğunu belirtmektedir. Bir başka deyişle, yüksek alaka düzeyine sahip anahtar kelimeler ana konuyu temsil eden kavramlardır; düşük alaka düzeyine sahip anahtar kelimeler ise genel nitelikli olup, belirli bir konuyu temsil etmezler.¹⁷ Tablo 1’de alaka düzeyi en yüksek olan anahtar kelimenin Physician Licensing (Hekim Ruhsatlandırma) olduğu görülmektedir. Burada hekim ruhsatlandırma kelimesinin hekim göçü veya göçmen hekimlik konulu çalışmalarda merkezi bir rol oynadığı söylenebilir.

Şekil 2’de VOSviewer programı ile elde edilen görsel ağ haritası verilmiştir. VOSviewer programı ile ağ görselleştirme,

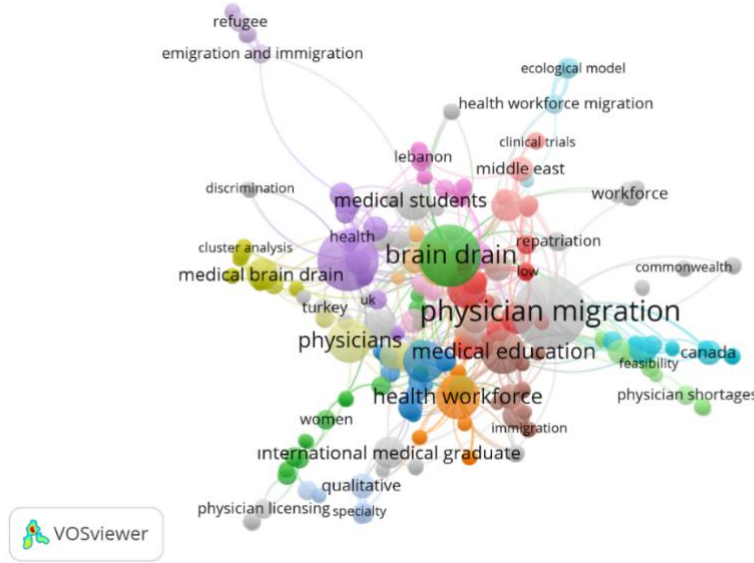
kaplama görselleştirme ve yoğunluk görselleştirme şeklinde üç tür görselleştirme analizi gerçekleştirilmektedir.¹⁷ Bu çalışmada ağ görselleştirme analizlerinden yararlanılmıştır. Ağ görselleştirmede iki öge arasındaki uzaklık, ortak atıf bağlantıları açısından ögelerin ilişkiselliğini yaklaşık olarak ifade etmektedir. Analize göre herhangi iki öge birbirine ne kadar yakınsa, ilişkisellikleri o kadar kuvvetli sayılmaktadır. Ögeler arasındaki çizgiler ise en güçlü ortak atıf bağlantılarını ifade etmektedir.¹⁷

Haritayı yorumlayabilmek için VOSviewer programında kullanılan öge (düğüm), bağlantı (kenar), ağ ve küme (topluluk) gibi terimleri açıklamak önem arz etmektedir. Ögeler, analizi gerçekleştirilen ilgili nesneyi ifade etmektedir. Ögelere örnek olarak; anahtar kelime, yayın, yayıncı, yazar gibi nesnelere verilebilir. Bağlantı (kenar), mevcut iki öge arasındaki ilişkiselliği temsil eden çizgilerdir. Ögeler ve bağlantıların bir araya gelmesi ile ağ meydana gelmektedir. Oluşturulan ağ ise ögelerin kümesi meydana getirmektedir. Dolayısıyla küme (topluluk); ögelerin gruplandırılmış şeklidir. Her bir öge sadece

bir kümeye dâhil olabileceği gibi herhangi bir kümeye dâhil edilemeyen öğeler de olabilir.¹⁷

Şekil 2’de her bir renk farklı bir öğe kümesini ifade etmektedir. Bu bilgilerden hareketle Şekil 2’de anahtar kelimelere ait olan düğümler arasında bağlantılar yer almaktadır. Bağlantılar, anahtar kelimeler arasındaki ilişkileri göstermektedir. Anahtar

kelimeler arasındaki bağlantı (kenar) ne kadar kalın ise öğeler arasındaki ilişki o kadar güçlüdür yorumu yapılabilir. Aynı renkler ile belirtilen düğüm (öğeler) topluluğu ise küme olarak adlandırılmaktadır. Kümeler de benzer özelliklere veya ilişkilere sahip öğelerden oluşmaktadır. Renk kodlaması ile belirtilen bu kümeler, belirli temalar veya araştırma konuları etrafında gruplandırılmaktadır.

Şekil 2. Ortak Anahtar Kelime Analizi – Yazar Anahtar Kelimeleri Ağ Haritası

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2’de verilen ortak anahtar kelime analizi–yazar anahtar kelimeleri ağ haritasında toplam 480 anahtar kelimedenden 363’ünün birbirleri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Toplamda 30 küme, 1324 bağlantı ve 1397 toplam bağlantı gücü olduğu görülmektedir. Şekil 2’deki ağ haritasında yer alan düğümler, anahtar kelimeleri temsil etmektedir. Düğümlerin büyüklüğü, ilgili anahtar kelimenin önemini veya sıklığını göstermektedir. Örneğin, büyük düğümleri oluşturan “physician migration”, “brain drain” ve health workforce” anahtar kelimeleri sık kullanılan anahtar kelimeleridir. Aynı şekilde yeşil küme ile kendisine yakın olan ve bağlantısı daha fazla olan gri kümenin ilişkisellikleri daha yüksektir.

Atıf Analizi

Vosviewer Programı analize başlamadan önce yazar isimleri, çalışma başlıkları ve yayın yılı gibi unsurları tanımlayabilmek için atıf gerçekleştirilen kaynakları ayrıştırma işlemini gerçekleştirir.¹⁷ Yazar, eser, kaynak, ülke ve kurum çerçevesinde gerçekleştirilen atıf analizleri çıktılarını itibarıyla önem arz etmektedir.¹⁸ Atıf analizleri, herhangi bir konunun genel çerçevesini belirlemesi ve alanında en etkili bilimsel çalışmaların tespit edilmesini sağlayarak (alıntı sayısı ile alıntılanan çalışmanın arasında pozitif ilişki olduğu kabulüne dayanarak); araştırılmak istenen konu ile ilgili en önemli-etkili yazar, dergi, kurum ve ülke gibi faktörleri belirlemekte ve araştırmacılara konu ile alakalı bir kılavuz oluşturulabilmektedir.¹⁹

Çalışmalar Bağlamında Atıf Analizi

Hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik kavramlarını içeren çalışmalardan en fazla atıf alan ve bağlantı sayısı en yüksek olan çalışmaları belirleyebilmek için VOSviewer programında “atıf-doküman” adımları takip edilerek analiz gerçekleştirilmiş ve “en az 1 adet atıf alan dokümanlar” analize dâhil edilmiştir. 197 çalışmadan 173’ünün kriterleri karşıladığı ve söz konusu 173 çalışmanın 114’ünün birbirleriyle bağlantılı bir set oluşturduğu tespit edilmiştir. Çalışmalar bağlamında atıf analizi ağ haritası

incelendiğinde kriterleri sağlayan 173 çalışmadan birbirleriyle bağlantılı en büyük seti oluşturan 114 yayının toplam 15 küme ve 312 bağlantı oluşturduğu tespit edilmiştir. Tablo 2’de en çok atıf alan 10 çalışmanın ($n \geq 65$) ve yazarlarının isimleri, yayın tarihleri, yayınevleri ve atıf ile alakalı bilgileri verilmiştir. Analiz sonucuna göre Mullan’ın (2005) “The Metrics of The Physician Brain Drain” başlıklı çalışması 541 atıf ile ilk sırada bulunmaktadır.

Tablo 2. En Fazla Atıf Alan On Çalışma ve En Fazla Atıf Alan On Yazar Listesi

No	Yazar	Yayın Yılı	Eser Adı	Yayımlandığı Dergi	Atıf Sayısı
1.	Mullan, F.	2005	<u>The Metrics of The Physician Brain Drain</u>	New England Journal of Medicine	541
2.	Docquier, F And Rapoport, H.	2012	Globalization, Brain Drain, And Development	Journal of Economic Literature	459
3.	Aluttis, C; Bishaw, T And Frank, M, W.	2014	The Workforce For Health in A Globalized Context-Global Shortages And International Migration	Global Health Action	204
4.	Hagopian, A; Ofosu, A; (...); Watts, C.	2005	The Flight Of Physicians From West Africa: Views of African Physicians And Implications For Policy	Social Science & Medicine	126
5.	Clemens, M, A And Petterson, G.	2008	New Data On African Health Professionals Abroad	Human Resources For Health	124
6.	Gold, KJ; Andrew, L, B; (...); Schwenk, T, L.	2016	"I Would Never Want To Have A Mental Health Diagnosis On My Record": A Survey Of Female Physicians On Mental Health Diagnosis, Treatment, And Reporting	General Hospital Psychiatry	119
7.	Astor, A; Akhtar, T; (...); Lie, R, K.	2005	Physician Migration: Views From Professionals in Colombia, Nigeria, India, Pakistan And The Philippines	Social Science & Medicine	108
8.	Sherr, K; Mussa, A; (...); Gloyd, S.	2012	Brain Drain And Health Workforce Distortions in Mozambique	Plos One	67
9.	Tankwanchi, ABS; Özden, Ç And Vermund, S, H.	2013	Physician Emigration From Sub-Saharan Africa To The United States: Analysis of The 2011 AMA Physician Masterfile	Plos Medicine	67
10.	Burnham, G, M; Lafta, R And Doocy, S.	2009	Doctors Leaving 12 Tertiary Hospitals in Iraq, 2004-2007	Social Science & Medicine	65
En Fazla Atıf Alan On Yazar		Çalışma Sayısı	Atıf Sayısı ($n \geq 127$)	Toplam Bağlantı Gücü	
1.	Docquier, Frederic	4	586	55	
2.	Mullan, F	1	541	98	
3.	Rapoport, Hillel	2	478	20	
4.	Humphries, Niamh	9	209	58	
5.	Aluttis, Christoph	1	204	19	
6.	Bishaw, Tewabech	1	204	19	
7.	Frank, Martina W.	1	204	19	
8.	Brugha, Ruairi	6	157	54	
9.	Normand, Charles	5	127	49	
10.	Thomas, Steve	5	127	49	

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

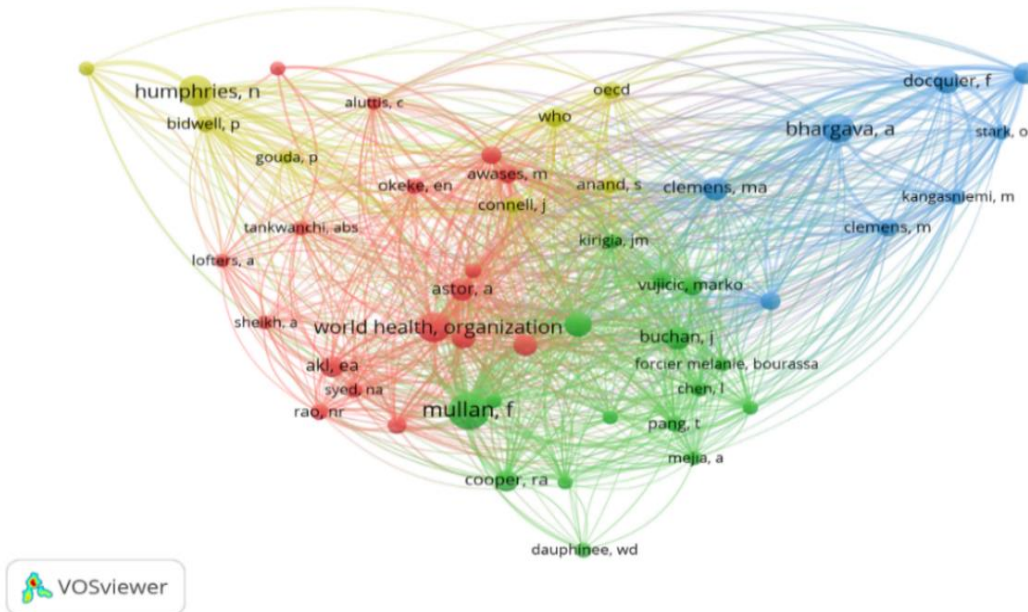
Yazarlar bağlamında atıf analizi

Hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik kavramlarıyla alakalı literatüre katkıda bulunan yazarların etkinliğini tespit edebilmek için, konu ile alakalı çalışma gerçekleştiren yazarların çoğunlukla atıfta buldukları diğer yazarlara ilişkin ağ analizleri gerçekleştirilerek analiz sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur. Toplam 589 yazardan, konu ile alakalı en az bir yayını bulunan ve yayınlarına en az 30 atıf alan yazar sayısının 155 olduğu ve 137 yazarın birbiri ile ilişkili bir set oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gerçekleştirilen inceleme sonucunda 7 küme ve 1385 bağlantı olduğu belirlenmiştir. Tablo 2’ye göre, 4 çalışma ile toplam 586 atıf alan Frederic Docquier ilk sırada yer almaktadır. Ardından, Mullan F.’nin yayınlamış olduğu tek çalışmasının 541 kez alıntılındığı görülmektedir. Ek olarak, 9 çalışma ile en fazla yayın yaparak alana katkı sağlayan yazarın Niamh Humphries olduğu ve bu çalışmalarına ise toplam 209 atıf aldığı tespit edilmiştir.

Hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik olgusunu çalışan yazarları ve en çok atıf alanları analiz etmek için “atıf-yazar”

(citation-authors) düzeyinde adımlar izlenerek analiz gerçekleştirilmiş ve “en az 2 adet çalışması ve en az 1 atıfı olan yazarlar” analize dâhil edilmiştir. 589 yazar içinden 72 tanesi kriterleri karşılayarak listede yer almakta ve söz konusu 72 yazarın 42’si birbirleriyle bağlantılı bir set oluşturmaktadır. Analiz sonucuna göre Amy Hagopian’ın toplam 96 atıf aldığı 2 çalışması ve 2 bağlantısı olduğu tespit edilmiştir. Akl, Elie A.’nın toplam 93 defa alıntılanan 3 çalışması ve bu çalışmalara ilişkin 20 bağlantısı olduğu, Frederic Docquier’in toplam 586 atıf aldığı 4 çalışması ve bu çalışmalara ilişkin 16 bağlantısı olduğu ve Rodney Crutcher’in 52 atıf aldığı 2 çalışması ve bu çalışmalara ilişkin 8 bağlantısı olduğu tespit edilmiştir. Ortak atıf (co-citation) analizi, iki farklı ögenin herhangi bir üçüncü kaynaktan aynı anda alıntılanma sıklığını ortaya koymakta ve yazar ve kaynak arasındaki benzerlik kriterlerini belirlemek için kullanılmaktadır.¹⁹

Hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik olgusuna ilişkin yayınlanan çalışmaların hangi yazarlardan daha sık yararlandıklarını tespit etmek amacıyla ortak atıf analizi yapılmış ve görsel ağ haritası Şekil 3’te sunulmuştur.

Şekil 3. Alıntılanan Yazarlar Bağlamında Ortak Atıf Analizi Ağ Haritası

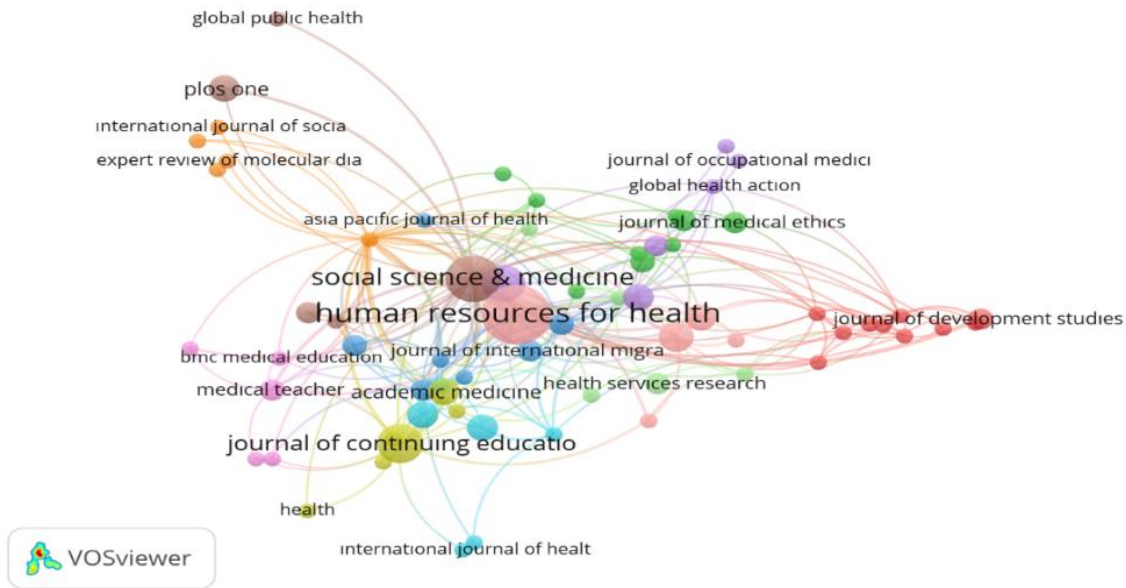
Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3'teki ortak atıf ağ haritasına göre toplam 4346 yazar bulunduğu ve bu yazarlardan 52 tanesinin en az 10 atıf aldığı ve 49 yazarın ise birbiri ile ilişkili bir set oluşturduğu tespit edilmiştir. Analiz sonucuna göre 4 küme çerçevesinde 49 yazar ve 893 bağlantı olduğu belirlenmiştir. Toplam 80 alıntı ve 626 bağlantı ile ilk sırada Mullan, F. (yeşil küme), ikinci olarak 54 alıntı ve 244 bağlantı ile Humphries, N. (sarı küme) gelmektedir. Ağ haritasında yer alan yazarların (her bir düğüm) diğer yazarlar arasındaki mesafe (kenarlar) çalışmalar arasındaki ilişkiyi tanımlamakta ve mesafe ne kadar yakınsa ilişki o kadar yüksektir bağlantısı kurulmaktadır. Oluşan kümeler ise araştırmacılar arasındaki sıkı iş birliğine işaret etmekte ve belirli grupları (toplulukları)

temsil etmektedir. Belirli yazarların büyük düğümlerle temsil edilmesi, bu yazarların (hekim göçü, göçmen hekimlik) alanında önemli ve etkili olduğunu göstermektedir. Bu yazarların etrafındaki kenarların yoğunluğu ise belirtilen yazarların geniş bir iş birliği ağına sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar Bağlamında Atıf Analizi

Kaynaklar bağlamında gerçekleştirilen atıf analizinde, her kaynaktan en az 1 hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik konularını içermesi ve en az 1 atıf almış olması kriterleri belirlenmiş ve 131 kaynaktan 112'sinin eşik değerleri karşıladığı görülmüştür. Eşik değerleri karşılayan kaynaklardan 69'unun oluşturduğu birbirleri ile ilişkili en büyük set Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4. Kaynaklar Bağlamında Ortak Atıf Analizi Ağ Haritası

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4'e bakıldığında 69 kaynağın 11 küme ve 229 bağlantı meydana getirdiği görülmektedir. Toplam bağlantı gücünün 306 olduğu, Human Resources For Health dergisinde hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik ile ilgili 16 çalışma yayınlandığı ve toplamda 403 atıf aldığı tespit edilmiştir. Bu derginin, hekim göçü bağlamında göçmen hekimlikle ilgili çalışmalarının yayınlandığı bir başka WoS kaynakları ile bağlantı sayısı 9 ve toplam bağlantı gücü 20'dir. 200'ün

üzerinde atıf alan hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik çalışmalarının yer aldığı dergilerin listelendiği Tablo 3'te görüldüğü üzere, New England Journal of Medicine (n=541), Social Science & Medicine (n=482), Journal of Economic Literature (n=459) ve Human Resources For Health (n=403) kaynaklarında yayınlanan hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik çalışmalarının en yüksek atıf alan dergiler olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Hekim Göçü Bağlamında Göçmen Hekimlik Çalışmalarının Yer Aldığı En Fazla Atıf Alan İlk On Kaynak ve İlk On Ülke

Kaynak	Atıf Sayısı n≥83	Çalışma Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
New England Journal of Medicine	541	1	46
Social Science & Medicine	482	10	88
Journal of Economic Literature	459	1	9
Human Resources For Health	403	16	20
Global Health Action	204	1	11
Journal of Continuing Education In The Health Professions	135	7	28
General Hospital Psychiatry	119	1	0
Globalization And Health	108	3	10
Plos One	97	3	4
Health Policy	83	4	23

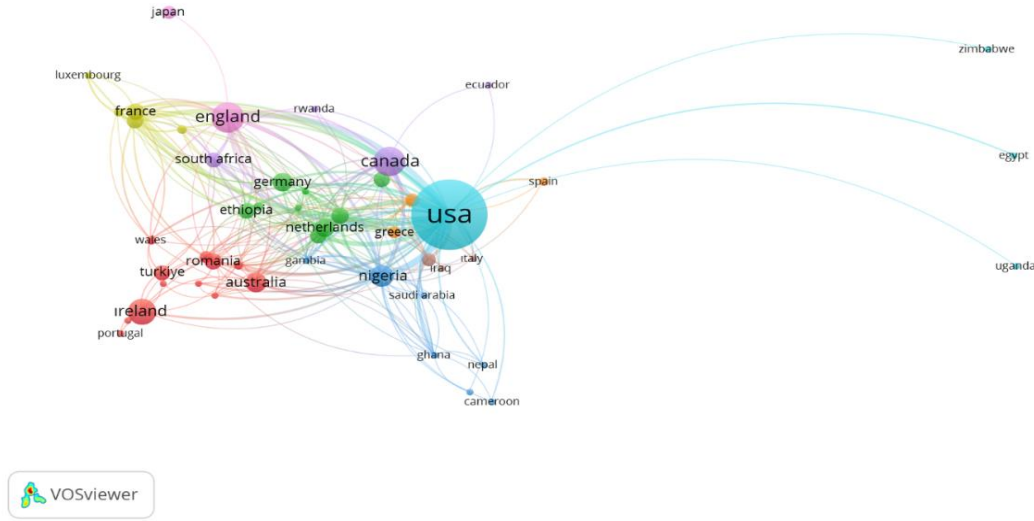
Ülkeler	Atıf Sayısı	Çalışma Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
ABD (Amerika Birleşik Devletleri)	2853	91	482
Belçika	617	5	83
Fransa	604	6	72
İngiltere	479	18	117
İsrail	478	2	29
Nijerya	317	10	157
Hollanda	308	7	77
İrlanda	258	14	16
Etiyopya	227	5	27
Pakistan	218	5	70

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Ülkeler bağlamında atıf analizi

Ülkeler bazında gerçekleştirilen atıf analizinde, hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik üzerine en az bir çalışmanın yayımlandığı ve en az bir atıf aldığı belirlenen ülkeler incelenmiştir. Bu tarama sonucunda, toplam 56 ülkeden 55'inin belirlenen kriterleri karşıladığı görülmüştür. Kriterleri sağlayan 55 ülkeden 49'unun birbirleri ile ilişkili bir set meydana getirdiği tespit edilmiştir. Tablo 3'te atıf sayısına göre listelenen ülke sıralaması

verilirken; görsel ağ haritası ise Şekil 5'de gösterilmiştir. Bu bağlamda 91 çalışma yayımlayan ABD, 2853 atıf ve 482 toplam bağlantı gücü ile listenin en üst sırasında yer almaktadır. Belçika 5 çalışma, 617 atıf ve 83 toplam bağlantı gücü; Fransa ise 6 çalışma, 604 atıf ve 72 toplam bağlantı gücü ile listede öne çıkan ülkeler arasında bulunmaktadır. Türkiye ise ilk sıralarda yer almamakla birlikte, 5 çalışma ve 4 atıf ile 48. sırada bulunmakta ve 10 toplam bağlantı gücüne sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Ülkeler Bağlamında Atıf Analizi Ağ Haritası

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda verilen şekil 5’te birbirleriyle bağlantılı 49 ülkenin görsel ağ haritası gösterilmektedir. Görsel ağ haritasında 9 küme ve 266 bağlantı tespit edilmiştir. Açık mavi küme incelendiğinde ABD, Mısır, Uganda ve Zimbabwe’nin birbirleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu kümede yer alan ABD’nin 91 çalışma ile 44 bağlantıya; Mısır’ın ise 1 çalışma, 1 bağlantı ve 1 toplam bağlantı gücüne sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer kümelerde ise İngiltere, Almanya ve Kanada bulunmakta olup, tümünün ABD ile bağlantısı olduğu tespit edilmiştir.

Ülkelerin atıf sayısı ile çalışma sayılarının hepsinin birbiri ile doğru orantılı olduğunu söylemek uygun olmayacaktır. Tablo 3’te görüldüğü üzere çalışma sayısı az olmasına rağmen atıf sayısı yüksek olan ülkeler bulunmaktadır. Tam tersi şekilde çalışma sayısı fazla olmasına rağmen atıf sayısı az olan ülkeler de mevcuttur.

Bu noktada en çok çalışma yapan beş ülke, ABD (91), İngiltere (18), Kanada (17), İrlanda (14) ve Nijerya (10) şeklindedir. Merkezi konumda ABD olduğu görülmektedir.

İrlanda, Portekiz, Polonya, Romanya, Avustralya ve Galler ile Türkiye’nin kırmızı kümede yer aldığı ve 7 bağlantı (Güney Afrika, Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Galler, İrlanda, Polonya ve Sri Lanka) oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tartışma

Bu çalışmada, hekim göçü ve göçmen hekimlik konusu ile ilgili, WoS veri tabanında yer alan 1986–2024 yılları arasındaki 197 makalenin analiz edilmesiyle, bu alandaki yayınların tarihsel gelişimi, atıf ağları, anahtar kelime yoğunlukları, yazar iş birlikleri ve ülke bazlı dağılımları ayrıntılı şekilde ortaya konmuştur. Böylece literatürde dağınık biçimde yer alan bilgi birikimi bütüncül bir çerçevede haritalandırılmak istenmiştir. Çalışma, göçmen hekimlik olgusunun yalnızca “beyin göçü” veya “hekim göçü” bağlamında değil; aynı zamanda sağlık iş gücü, tıp eğitimi, ruhsatlandırma, sağlık politikası ve uluslararası iş birliği gibi çok boyutlu temalarla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu yönüyle gerçekleştirilen çalışma, alandaki eğilimleri görünür kılmakta ve ileride yapılacak çalışmalara öncelikli araştırma konuları için yol gösterici bir rehber

sunmaktadır. Göçmen hekimlik literatürünün küresel ölçekte karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanan bu çalışmada bulgular sadece en çok yayın yapan ülkeleri ve en çok atıf alan çalışmaları değil; aynı zamanda ülkeler arası iş birliklerini, disiplinler arası yönelimleri ve anahtar kavramların evrimini de ortaya koymaktadır.

WoS veri tabanında konu ile ilgili çalışmaların ilk olarak 1986 yılında yayınlanmaya başladığı, giderek artan bir seyir izlediği ve en fazla atıf ve yayın yapılan yılın ise 2023 yılına ait olduğu görülmüştür. Bu bulgudan hareketle 1986-2024 (Mayıs) yılları arası değerlendirildiğinde hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik çalışmalarına ilginin günümüze doğru arttığı ve hem yayın hem de atıf sayılarında düzenli artışların olduğu söylenebilir. Ayrıca belirtilen tarih aralığında hekim göçü ve göçmen hekimlik konusu ile alakalı makalelerin yayınlanması ile literatüre katkı sağlayan yayınevlerinin sırasıyla Springer Nature (43 yayın), Elsevier (28 yayın), Wiley (17 yayın), Taylor & Francis (16 yayın) ve Lippincott Williams & Wilkins (14 yayın) olduğu tespit edilmiştir. Bu yayınevlerine ek olarak, Oxford University Press, BMJ Publishing Group ve Emerald Group Publishing gibi diğer önemli yayınevleri de konu ile alakalı belirli sayıda yayın yapmıştır. Mevcut bulgular, hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik çalışmalarının akademik camiada geniş bir yelpazede farklı yayınevleri tarafından işlendiğine işaret etmektedir. Bu bulgulara bakarak, göçmen hekimlik konusunun literatürde azımsanmayacak şekilde yer edindiği ve giderek artan önemli bir bilimsel birikim oluşturduğu söylenebilir.

Analize dâhil edilen makaleler atıf (yazar, yayın, kaynak, ülke), ortak-atıf (yazar, referans) analizlerine tabi tutulmuştur. Vosviewer görsel ağ programı aracılığı ile elde edilen mevcut bulgular haritalandırılmıştır. Gerçekleştirilen analizde hekim göçü ve göçmen hekimlik konusunda yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak 44'ü sağlık politikası hizmetleri, 41'i kamu çevre iş sağlığı ve 37'si sağlık bilimleri hizmetlerinde olmak üzere toplam 54 bilim ağı kategorisine

ayrılmıştır. Bu veriler ile, hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik konusunun farklı bilimsel ağlarda da ilgi gördüğünden bahsedilebilir. Analize dahil edilen toplam 197 makale (İngilizce yayınlanan article ve review article makaleler) çalışmasının 203 farklı yazar tarafından yazıldığı, "hekim göçü" " (29 görünüm, toplam bağlantı gücü 125), "beyin göçü" " (21 görünüm, toplam bağlantı gücü 85) ve "göç" " (20 görünüm, toplam bağlantı gücü 77) anahtar kelimelerinin daha sık (n>5) tekrar ettiği tespit edilmiştir. Makalelerde sık tekrar eden anahtar kelimelerin göçmen hekimlik alanında çalışılan araştırmaların önemli noktalarını vurgulayan kelimeler olduğu söylenebilir. Ek olarak "sağlık iş gücü" ve "tıp eğitimi" gibi anahtar kelimelerin de önemli sıklıkla tekrar ettiği ve bağlantı gücüne sahip olduğu görülmektedir. Mevcut dağılım, göçmen hekimlik araştırmalarının sadece göç olgusunu değil aynı zamanda tıp eğitimi, sağlık iş gücü dinamikleri gibi faktörleri de içerdiğini göstermektedir. Hekim göçünü sağlık politikası kapsamında değerlendiren Hagopian ve diğerleri (2004) göçün, küresel ölçekte sağlık politikalarına etkilerine odaklanmışlardır.²¹ Benzer şekilde sağlık iş gücü göçünün sağlık sistemi kapsamındaki etkilerini Afrika ülkeleri bağlamında çalışan Clemens ve Pettersson (2008)'da sadece göç olgusunu değil göçün ortaya çıkarabileceği sosyo-ekonomik faktörleri de göz önüne almışlardır.⁷

Hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik çalışmalarının atıf analizi ağ haritası oluşturulmuştur. Ağ haritası, göçmen hekimlik olgusunun literatürde yer alan diğer araştırmalar arasındaki bağlantı ve etkileşimlerini görselleştirmede kullanılmaktadır. Bu doğrultuda atıf analizi ağ haritası, çalışmaların birbirleri arasındaki ilişkiselliği ve hangi yayınların daha fazla etki yarattığını göstermektedir. Analiz sonucunda en çok atıf alan eserin 541 atıf ile Mullan, F. (2005)'ye ait olan "The Metrics of The Physician Brain Drain" isimli çalışması olduğu tespit edilmiştir. Mullan (2005) çalışmasında hekim göçünün ölçütlerini detaylı şekilde ortaya koymaktadır. Bu noktada çalışma, hekim göçü ve göçmen

hekimlik literatüründe kullanılan önemli bir referans kaynak haline gelmiştir.²² Ayrıca haritada öne çıkan çalışmalar arasında Hagopian (2005), Docquier (2012), ve Aluttis (2014) gibi göçmen hekimlik konusunda önemli araştırmaların yer aldığı görülmektedir. Bahsi geçen çalışmaların yoğun şekilde atıf alması, literatürde yer alan hekim göçü ve göçmen hekimlik konularının bu çalışmalarda daha derinlemesine incelendiğini ve bu çalışmaların alan için önemli referans kaynaklar olarak kabul edildiğini göstermektedir. Örneğin, uluslararası göçün ekonomik etkilerini inceleyen Docquier (2012)'un çalışması, göç ve beyin göçü konusuna dair kırk yıllık birikimden yararlanarak önemli katkılarda bulunmuştur.²³ Mevcut çalışmalar hekim göçü veya göçmen hekimlik konusunda zengin bir literatürün olduğunu ortaya koymaktadır. Hekim göçü konusunu genel hatlarıyla inceleyen Mullan (2005), Docquier (2012) ve Aluttis (2014) gibi yazarlara ek olarak göçmen hekimlik konusunu belirli bir coğrafi bölge veya ülke nazarında detaylı inceleyen araştırmacıların da^{24,7,25-26-27} olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca hekim göçü konusunu farklı bir perspektiften ele alan Gold ve diğerleri (2016) kadın hekimlerin ruh sağlığını konu edinmişlerdir.²⁸ Eldeki bulgular göstermektedir ki hekim göçü veya göçmen hekimlik konulu çalışmalar geniş ve multidisipliner bir alanı kapsamakta ve literatürde kayda değer bir yer kaplamaktadır.

Göçmen hekimlik konusundaki çalışmalarda en fazla atıf alan kaynakların analizi, bu alandaki akademik literatürün merkezini ve etkisini anlamak açısından önemli bilgiler sunmaktadır. En fazla atıf alan kaynak, Mullan'ın (2005) "The Metrics Of The Physician Brain Drain" makalesiyle 541 atıf alan New England Journal of Medicine'dir. Bu dergi, göçmen hekimlik literatüründe merkezi bir konuma sahip olup, yüksek etki faktörü ve geniş okuyucu kitlesi ile dikkat çekmektedir. Social Science & Medicine dergisi, 10 çalışma ile toplam 482 atıf almış ve toplam bağlantı gücü 88 olarak belirlenmiştir. Bu durum, sosyal bilimler perspektifinden göçmen hekimlik konusunun incelenmesinin önemini vurgulamaktadır.

Human Resources for Health, 16 çalışma ile 403 atıf alarak, sağlık iş gücü ve göç konularında önemli bir referans noktası olduğunu göstermektedir. Diğer önemli kaynaklar arasında Global Health Action, Journal of Continuing Education in the Health Professions ve General Hospital Psychiatry gibi dergiler yer almaktadır. Bu kaynaklar, göçmen hekimlik konusunu farklı disiplinler ve perspektiflerden ele alarak literatüre katkıda bulunmuştur. Örneğin, Clemens ve Pettersson (2008) çalışmasında göçmen sağlık profesyonellerinin uluslararası dağılımı ve etkileri incelenirken, Hagopian ve diğerleri (2004) çalışmasında hekim göçünün sağlık sistemleri üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde ele alınmıştır.^{7,21} Bu analiz göçmen hekimlik konusundaki çalışmaların geniş bir yelpazede ele alındığını ve çeşitli disiplinler arası iş birlikleri ile zenginleştiğini ortaya koymaktadır.

En çok yayın yapan ülkelerin sırasıyla ABD (91), İngiltere (18) ve Kanada (17) olduğu belirlenmiştir. Göçmen hekimlik konusundaki araştırmalarda ülkeler arasındaki atıf dağılımı ve bağlantılar, bu alandaki küresel iş birliklerinin ve bilimsel etkileşimlerin yoğunluğunu göstermektedir. ABD, 91 çalışma ile en fazla atıf alan ülke olup toplamda 2.853 atıfa sahiptir ve toplam bağlantı gücü 482 olarak belirlenmiştir. Bu durum, ABD'nin göçmen hekimlik konusundaki lider rolünü ve bu alandaki araştırmalara yaptığı önemli katkıyı göstermektedir. İngiltere, Nijerya, Belçika, Fransa, Hollanda ve İrlanda gibi ülkeler de göçmen hekimlik konusundaki araştırmalara kayda değer katkılar sağlamıştır. Konu hakkında yayın yapılan ülkeler incelendiğinde göçmen hekimlik olgusunun küresel ölçekte önemli bir yer edindiği ve özellikle gelişmiş ülkelerde daha çok inceleme kapsamına alındığı söylenebilir. Benzer şekilde Clemens ve Pettersson (2008) ve Hagopian ve diğerleri (2004) gibi araştırmacılar da hekim göçü ve göçmen hekimlik konusunun pek çok bilim alanında geniş yelpazede ele alındığını, özellikle küresel ölçekli sağlık sistemleri ve politikalarında kritik yer edindiğini belirtmişlerdir.^{7,21}

SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatür incelemesinin bir aracı olarak bilinen bibliyometrik analizler, çalışılan konu ile ilgili mevcut bilimsel birikimi incelemesi, konuyu kategorize etmesi, konunun zaman içindeki dağılımını ve farklı disiplinler ile olan bağlantısını ortaya koyması ve konunun daha önce çalışılmış veya çalışılmamış yönlerini ortaya koyarak araştırmacılara bir rehber olması açısından tercih edilen araştırma yöntemleri içerisinde yer almaktadır.²⁰ Bibliyometrik analizler, araştırılan konu hakkında mevcut dinamikleri ortaya koyma amacını içerdiği için bu çalışma sonuçları itibariyle niteliksel bilgileri kapsamamaktadır. Bu çalışmada küresel hareketlilik ile artan hekim göçü, göçmen hekimlik olgusu kapsamında incelenmiştir. Çalışmada göçmen hekimlik olgusuna ilişkin genel çıkarımların elde edilmesi amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen bibliyometrik analiz sonucunda hekim göçü bağlamında göçmen hekimlik çalışmalarına yönelik eğilimler tespit edilmiştir. Bu çalışmada göçmen hekimlik alanında mevcut literatürün kapsamlı bir haritası sunulurken; gelecek araştırmalar için yeni temaların geliştirilmesine, sağlık politikalarının şekillendirilmesine ve uluslararası karşılaştırmalara zemin hazırlamasına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Hekim göçü ve göçmen hekimlik anahtar kelimeleri üzerinden tarama yapılmış, tarama sonucunda 1986-2024 yıllarına ait toplam 264 adet çalışmaya ulaşılmış, dil (İngilizce) ve belge türlerinde (article, review article) sınırlandırılmalarına gidilmiştir. Sınırlandırılmalar sonucunda toplam 197 adet makale çalışması analiz kapsamına dâhil edilmiştir. Gerçekleştirilen analizde hekim göçü ve göçmen hekimlik konusunda yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak 44'ü sağlık politikası hizmetleri, 41'i kamu-çevre-iş sağlığı ve 37'si sağlık bilimleri hizmetlerinde olmak üzere toplam 54 bilim ağı kategorisine

ayrılmıştır. Toplam 203 farklı yazar tarafından ortaya koyulan çalışmalarda, “hekim göçü”, “beyin göçü” ve “göç” anahtar kelimelerinin daha sık tekrar ettiği, en çok atıf alan eserin 541 atıf ile Mullan, F. (2005)'in “The Metrics of The Physician Brain Drain” isimli çalışması olduğu ve en çok yayın yapan ülkelerin sırasıyla ABD (91), İngiltere (18) ve Kanada (17) olduğu belirlenmiştir.

Literatürde geniş yelpazede ele alınan hekim göçü ve göçmen hekimlik olgularının sağlık hizmetlerinin ulusal ve uluslararası etkilerini anlamak büyük önem arz etmektedir.³⁻⁶⁻⁷ Özellikle ülkemizde son yıllarda artan hekim göçü ile yabancı uyruklu hekimlerin istihdam edilmesinin önü açılmıştır. Ülkemizde kamu kurumlarındaki hekimlerin profillerini inceleyen Kaya ve Alkan (2021) doğu bölgesinde yer alan kamu hastanelerinde yabancı uyruklu göçmen hekimlerin diğer bölgelere nazaran çoğunluklu olduğunu tespit etmişlerdir.²⁹ Bu doğrultuda özellikle ülkemiz açısından hekim göçü ve göçmen hekimlik konularının küresel sağlık politikası ve planlaması kapsamında incelenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca Türkiye bağlamında göçmen hekimlerin istihdamına dair yasal düzenlemelerin etkililiğini inceleyen ileri düzey araştırmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Ek olarak; göçmen hekimlerin karşılaştığı zorlukların ve fırsatların detaylı bir şekilde incelenmesi, bu alanda daha etkili ve kapsayıcı politikaların geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.⁶⁻⁷ Hem kaynak hem de hedef ülkelerde göçmen hekimlerin entegrasyonunu destekleyen politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu minvalde göçmen hekimlerin deneyimlerinden ve bilgi birikiminden faydalanarak, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmanın ve daha sürdürülebilir sağlık sistemleri oluşturmanın mümkün olabileceği söylenebilir.

KAYNAKLAR

1. Misau, Y. A, Al-Sadat, N. and Gerei, A. B. (2010). "Brain-Drain And Health Care Delivery In Developing Countries". *Journal Of Public Health In Africa*, 1, E6. <https://doi.org/10.4081%2Fjphia.2010.E6>
2. Dodani, S. and Laporte, R.E. (2005). "Brain Drain From Developing Countries: How Can Brain Drain Be Converted Into Wisdom Gain?". *Journal Of The Royal Society Of Medicine*, 98 (11), 487-491. <https://doi.org/10.1258%2Fjrsm.98.11.487>
3. Mollahaliloğlu, S, Çulha, Ü.A, Kosdak, M. ve Öncül, H.G. (2014). "The Migration Preferences Of Newly Graduated Physicians In Turkey". *Medical Journal Of Islamic World Academy Of Sciences*, 22 (2), 69-75. <http://dx.doi.org/10.12816/0008175>
4. Pond, B, Mçpake, B. and Theobald, S. (2009). "Health Service Provision". Oxford University Press.
5. Alkan, F. ve Erdem, R. (2019). "Türkiye’de Yurt İçi Sağlık Personeli Hareketliliğinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Çalışma". *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22 (3), 515-542.
6. Aluttis, C, Bishaw, T. and Frank, M.W. (2014). "The Workforce For Health In A Globalized Context: Global Shortages And İnternational Migration". *Global Health Action*, 7 (1), 23611. <https://doi.org/10.3402/Gha.V7.23611>
7. Clemens, M. A. and Pettersson, G. (2008). "New Data On African Health Professionals Abroad". *Human Resources For Health*, 6 (1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/1478-4491-6-1>
8. Mullan, F, Frehywot, S, Omaswa, F, Sewankambo, N, Talib, Z. and Chen, C. (2004). "The Medical Education Partnership Initiative: PEPFAR’s Effort To Boost Health Worker Education To Strengthen Health Systems". *Health Affairs*, 23 (3), 278-281. <https://doi.org/10.1377/Hlthaff.2012.0219>
9. Alkan, A, Güder, M, Özyıldız, K.H. ve Dere, T. (2023). "Hekim Göçünün Twitter Perspektifinden İncelenmesi". *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26 (3), 615-640.
10. Kaya, R.R. ve Kaya, E. (2021). "Yönetici Hekimlerin Melez İş Kimliği Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24 (2), 275-294.
11. Chen, L, Evans, T, Anand, S, Boufford, J.I, Brown, H, Chowdhury, M. and Cueto, M. (2005). "Human Resources For Health: Overcoming The Crisis". *The Lancet*, 365 (9477), 1984-1990. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(04\)17482-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(04)17482-5)
12. Kline, D.S. (2010). "Push And Pull Factors In İnternational Nurse Migration". *Journal Of Nursing Scholarship*, 42 (4), 391-399. <https://doi.org/10.1111/J.1547-5069.2003.00107.X>
13. Akl, E.A, Maroun, N. and Major, S. (2011). "Post-Graduation Migration İntentions Of Students Of Lebanese Medical Schools: A Survey Study". *BMC Public Health*, 11 (1), 1-8. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-8-191>
14. Barrios, M, Borrego, A, Vilagínés, A, Ollé, C. and Somoza, M. (2008). "A Bibliometric Study Of Psychological Research On Tourism". *Scientometrics*, 77 (3), 453-467.
15. Çavuşgil Köse, B. (2020). "Turizm ve Covid-19: Bir Bibliyometrik Analiz Yaklaşımı". *Journal Of Humanities And Tourism Research*, 5, 99-111. <http://dx.doi.org/10.14230/Johut951>
16. Svensson, G. (2010). "SSCI And Its İmpact Factors: A "Prisoner's Dilemma"?". *European Journal Of Marketing*, 55 (1/2), 23-33. <https://doi.org/10.1108/03090561011008583>
17. Van Eck, N.J. and Waltman, L. (2023). "Manual For Vosviewer Version" 1.6.20 (Pp. 1-55). Universiteit Leiden.
18. Cobo, M.J, López-Herrera, A.G, Herrera-Viedma, E. and Herrera, F. (2011). "Science Mapping Software Tools: Review, Analysis, And Cooperative Study Among Tools". *Journal Of The American Society For Information Science And Technology*, 62 (7), 1382-1402. <https://doi.org/10.1002/Asi.21525>
19. Bağış, M. (2021). "Bibliyometrik Araştırmalarda Kullanılan Başlıca Analiz Teknikleri". In: O. ÖZTÜRK ve G. GÜRLER (Eds.). *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz (97-109)*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
20. Şimşir, İ. (2021). "Bibliyometri ve Bibliyometrik Analize İlişkin Kavramsal Çerçeve". In: O. ÖZTÜRK ve G. GÜRLER (Eds.). *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz (7-31)*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
21. Hagopian, A, Thompson, M.J, Fordyce, M, Johnson, K.E. and Hart, L.G. (2004). "The Migration Of Physicians From Sub-Saharan Africa To The United States Of America: Measures Of The African Brain Drain". *Human Resources For Health*, 2 (1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/1478-4491-2-17>
22. Mullan, F. (2005). "The Metrics Of The Physician Brain Drain". *New England Journal Of Medicine*, 353 (17), 1810-1818. <https://doi.org/10.1056/Nejmsa050004>
23. Docquier, F. and Rapoport, H. (2012). "Globalization, Brain Drain, And Development". *Journal Of Economic Literature*, 50 (3), 681-730.
24. Astor, A, Akhtar, T, Matallana, M.A, Muthuswamy, V, Olowu, F. A, Tallo, V. and Lie, R.K. (2005). "Physician Migration: Views From Professionals In Colombia, Nigeria, India, Pakistan, And The Philippines". *Social Science & Medicine*, 61 (12), 2492-2500. <https://doi.org/10.1016/J.Socscimed.2005.05.003>
25. Hagopian, A, Ofosu, A, Fatusi, A, Biritwum, R, Essel, A, Hart, L. G. and Watts, C. (2005). "The Flight Of Physicians From West Africa: Views Of African Physicians And Implications For Policy". *Social Science & Medicine*, 61 (8), 1750-1760. <https://doi.org/10.1016/J.Socscimed.2005.03.027>
26. Sherr, K, Mussa, A, Chilundo, B, Gimbel, S, Pfeiffer, J, Hagopian, A. and Gloyd, S. (2012). "Brain Drain And Health Workforce Distortions In Mozambique". *Plos One*, 7 (4), E35840. <https://doi.org/10.1371/Journal.Pone.0035840>
27. Tankwanchi, A.B.S, Ozden, C, and Vermund, S.H. (2013). "Physician Emigration From Sub-Saharan Africa To The United States: Analysis Of The 2011 AMA Physician Masterfile". *Plos Medicine*, 10 (9), E1001513. <https://doi.org/10.1371/Journal.Pmed.1001513>
28. Gold, K.J, Andrew, L.B. and Schwenk, T.L. (2016). "I Would Never Want To Have A Mental Health Diagnosis On My Record": A Survey Of Female Physicians On Mental Health Diagnosis, Treatment, And Reporting". *General Hospital Psychiatry*, 43, 51-55. <https://doi.org/10.1016/J.Genhosppsy.2016.09.004>
29. Kaya, R.R. ve Alkan, A. (2021). "Türkiye’deki Kamu Hastanelerinde İdari Pozisyonda Görev Yapan Hekimlerin Profillerine Yönelik Bir Çalışma". *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 254-262. <https://doi.org/10.34087/Cbusbed.799117>